

Implementering av ICDP i Surahammars förskolor

UTVÄRDERINGSRAPPORT

Anne Lillvist & Ann-Sofie Fermhammar

Innehållsförteckning

Implementering av ICDP i Surahammar- en utvärdering	2
Undersökningens frågeställningar	2
Bakgrund	2
ICDP -programmet – framväxt och innehåll.....	2
Tidigare forskning.....	6
ICDP - föräldrastödsprogram, barns rättigheter och specialpedagogisk intervention	6
Implementering av ICDP programmet i Surahammars kommuns förskolor.....	7
Genomförande.....	10
Enkätundersökning.....	10
Intervjuer.....	11
Reflektionsfrågor vid avslutad utbildning	11
Videoobservationer.....	11
Forskningsetiska ställningstaganden.....	11
Resultat	12
Resultat från intervjuerna	13
Implementeringen som en kollektiv process	13
ICDP som den vetenskapliga grunden.....	14
ICDP sätter fokus på barnperspektiv och barns perspektiv	15
ICDP som att synliggöra den tysta kunskapen och få ett gemensamt yrkesspråk.....	17
Enkätundersökning.....	17
Resultat av videoobservationer	24
Sammanställning av pedagogernas reflektioner.....	26
Diskussion.....	30
Referenser	32

Implementering av ICDP i Surahammar- en utvärdering

Den undersökning som redovisas i denna rapport är en utvärdering av implementering av International Child Development Programme, ICDP, Surahammars kommun. ICDP, eller Vägledande Samspel som det ibland har översatts till på svenska, används enligt uppgifter från Stiftelsen ICDP (ICDP; 2018) i olika verksamheter i ca 25% av landets kommuner. Trots detta är forskningen kring ICDP ganska begränsad, både nationellt och internationellt. Denna rapport utgör dels ett led i att dels belysa implementeringsprocessen av ICDPs introduktion och utbildning för all förskolepersonal i Surahammars kommun, dels rapportera resultat av implementeringen.

Undersökningens frågeställningar

Det övergripande syftet med undersökningen är att beskriva hur implementeringen av ICDP inom förskoleverksamheter i Surahammars kommun har genomförts, samt beskriva hur förskolepersonalen uppfattar implementeringsprocessen och ICDPs användbarhet i relation till förskolans uppdrag. Avsikten är även att diskutera resultaten i relation till förskolans kvalitet. Deltagare i denna undersökning är förskolepersonal som innefattar yrkeskategorierna förskollärare och barnskötare. I de fall ingen åtskillnad görs av dessa i resultatbeskrivningen används termen förskolepersonal eller personal. När avsikten är att belysa resultat utifrån respektive yrkeskategori används titlarna förskollärare och barnskötare.

Bakgrund

I detta inledande kapitel kommer först en bakgrund ges till framväxten av ICDP-programmet och beskrivning av programmets huvudsakliga innehåll. Även tidigare forskning om programmet presenteras.

ICDP -programmet – framväxt och innehåll

ICDP programmet är ett utbildningsprogram utarbetat av professorerna Hundeide och Rye vid Specialpedagogiska institutet vid Oslo universitet i Norge. Programmets ursprungliga syfte var att lyfta fram vuxnas betydelse som omsorgsgivare genom att stärka föräldrars samspel med sina barn. Programmet fokuserar på att genom stöd och vägledning till föräldrarna förebygga psykisk ohälsa hos barnet (Hundeide, 2005, 2009). Sherr, Solheim Skar, Clucas, von Tetzchner och Hundeide (2013) för fram att ICDP programmet är väl erkänt och spritt över världen då

programmet används i cirka 35 länder och i samarbete med organisationer som Save the Children, Unicef, Care och WHO. Arbetet med programmet sker inom såväl socialt välfungerande grupper som inom grupper där politisk oro och krig kan göra uppfostran speciellt utmanande. ICDP programmet introducerades i Sverige år 2000 av Rädda Barnen och fick då det svenska namnet Vägledande samspel. Programmet Vägledande samspel ägs och drivs idag av Stiftelsen ICDP International. I Sverige drivs programmet av Stiftelsen ICDP Sweden som är en religiöst och politiskt obunden stiftelse. Den svenska stiftelsen har ett avtal med Stiftelsen ICDP International vilka reglerar rättigheter och skyldigheter. Programmet Vägledande samspel är varumärkesskyddat och registrerat vid patent – och registreringsverket sedan 2008. Inom den svenska stiftelsen finns över 120 diplomerade handledare/utbildare, nivå 3 (Stiftelsen ICDP Sweden, www.icdp.se) med behörighet att utbilda vägledare och implementera programmet. Av dessa är 59 aktiva och har ett avtal med Stiftelsen ICDP Sweden angående användande och utformning av programmet. Närmare 2000 personer är diplomerade vägledare, nivå 2 (Ibid.) med behörighet att implementera programmet. Dessutom bedöms minst 17 500 personer genomgått den första introducerande delen av programmet, nivå 1 (Ibid.). Vägledare och handledare är registrerade hos den svenska stiftelsen (Stiftelsen ICDP Sweden, november 2018). Programmet finns för närvarande i bruk i cirka 25 procent av Sveriges kommuner. Hur många personer som genomgått implementering av programmet saknas det statistik på men i Surahammars kommun har samtliga 118 pedagoger inom kommunens förskolor genomgått implementering av programmet. Av dessa har 49 pedagoger dessutom utbildats i den första introducerande delen av programmet och av dessa har 3 pedagoger vidareutbildats till vägledare. I dagsläget (mars 2019) har 13 personer av de som utbildats i programmet slutat sin anställning inom förskolan, varav 2 av de utbildade vägledarna.

Programmets ursprungliga namn, International Child Development Programme, förkortas ofta till ICDP och förkortningen är det som används mest, både i Sverige och internationellt. Enligt Hundeide (2005) beskriver ICDP programmet ett förhållningssätt, inte en metod med ett instruerat och strukturerat program som det ibland förväxlas med. Programmet är samhällsorienterat, hälsofrämjande, resurs- och relationsorienterat och syftar till att stödja och främja den psykosociala omsorgskompetens hos de personer som har omsorg om barn antingen de är föräldrar eller omsorgspersoner inom olika verksamheter som till exempel förskolan (Ibid.). Programmet fokuserar på det som är positivt i samspelet mellan omsorgsgivare och barnet, där utgångspunkten är var och ens möjlighet och förmåga till utveckling och där dialogperspektivet ses som den främsta vägen att fånga och vidareutveckla mänskliga resurser

(Sherr, 2011) Programmet har under tiden anpassats och utvecklats för användning inom förskola, skola, socialtjänst, äldreomsorg, barnhälsovård och sjukvård. Programmets teoretiska förankring baseras på vad som krävs för att skapa en utvecklingsfrämjande uppväxtmiljö för barn. Utifrån ett salutogent perspektiv (Antonovsky, 2004) bygger ICDP programmet på teorier om modern spädbarnspsykologi (Stern; Trewharten; Tronic) anknytningsteori (Bowlby; Ainsworth), affektpsykologi, (Tomkins m.fl.), objektrelationsteori (Winnicot) och förmedlad inläring (Vygotskij; Feuerstein; Klein). Programmet fokuserar på att stödja omsorgsgivaren i att upptäcka, se och följa barnets egna initiativ, att se barnet som ett subjekt med egen kompetens, en människa som ger uttryck för egna avsikter, känslor och önskningar. Denna strävan överensstämmer med den syn på barn som utgör grunden för FN:s konvention om barnets rättigheter och är lag i Sverige från och med 2020-01-01. De artiklar i Barnkonventionen som programmet bygger på är artikel 2 - ickediskriminering, artikel 3 - barnets bästa, artikel 6 - rätt till liv och överlevnad samt artikel 12 - åsiktsfrihet och rätten till att bli hörd (Hundeide, 2005; Utrikesdepartementet, 2006). Genom tilltron till omsorgsgivarens egna förmågor avser programmet att undvika beroendet av experthjälp.

Hundeide, (2005, 2009) har byggt upp ICDP programmet utifrån tre dialoger kring barnet, den känslomässiga emotionella dialogen, den meningsskapande och utvidgande dialogen samt den reglerande och gränssättande dialogen. Dialogerna återspeglar intentionerna i Barnkonventionen som handlar om barnets rättigheter. Inom de tre dialogerna har åtta samspelsteman utformats för att omsorgsgivaren genom dem ska bli medveten om det positiva i samspelet med barnet.

Den känslomässiga, emotionella dialogen är den första dialogen. Denna dialog förutsätter att omsorgsgivaren uttrycker positiva känslor och ger bekräftelse och erkännande för barnet. Här är det viktigt att omsorgsgivaren anpassar sig till barnet, ser och följer barnets initiativ för att kunna etablera en kärleksfull och intim dialog. Ett viktigt perspektiv är att den emotionella dialogen anses grundläggande för barnets hela utveckling.

Den känslomässiga, emotionella dialogen omfattar fyra samspelsteman:

1. Visa positiva känslor – Omsorgsgivaren ska visa att den tycker om barnet.
2. Se och följ barnets initiativ – Omsorgsgivaren ska visa följsamhet med barnet.
3. Intim dialog och turtagning – Omsorgsgivaren ska ha god dialog med barnet.

4. Bekräftelse och erkännande – Omsorgsgivaren ska förmedla en känsla av betydelse och kompetens till barnet.

Den meningsskapande och utvidgande dialogen är den andra dialogen. Inom denna dialog ligger fokus på hur omsorgsgivaren berikar och utvidgar barnets upplevelse genom att samtala och ge förklaringar. Denna dialog bygger på Vygotskijs teori om att lärandet sker i samspel med andra. Hundeide (2009) för fram att ”med utgångspunkt i gemensam uppmärksamhet och gemensamma upplevelser utvidgar omsorgsgivaren barnets upplevelser. Det ger dem mening, förklarar och berättar så att upplevelserna framstår som meningsfulla och intressanta och knutna till barnets övriga erfarenheter. På detta sätt blir barnet väglett in i gemensam förståelse av verkligheten. Det är viktiga förutsättningar för positiv utveckling (s. 33).

Den meningsskapande och utvidgande dialogen omfattar tre samspelsteman:

5. Gemensam uppmärksamhet och fokusering - Omsorgsgivaren hjälper barnet att koncentrera sin uppmärksamhet så att båda tar del av det som händer, (”Se här!”).
6. Ge innebörd till barnets upplevelse av omvärlden - Omsorgsgivaren beskriver det som de upplever tillsammans med engagemang och entusiasm, (”Vad är det här?”).
7. Utvidga och förklara för barnet vad båda upplever tillsammans, (”Hur och varför?”).

Den reglerande och gränssättande dialogen är den tredje dialogen. Här hjälper omsorgsgivaren barnet att bemästra de uppgifter och utmaningar som det möter i vardagen. Detta innebär att vägleda barnet i att utveckla strategier för målmedvetna handlingar som kräver planläggning och självkontroll. Omsorgsgivaren vägleder barnet steg för steg för att barnet ska kunna planlägga och reflektera över konsekvenserna av sina handlingar. Eftersom en del av regleringen även gäller gränssättning bör gränssättningen vara positiv, vägledande och konsekvent.

Den reglerande och gränssättande dialogen utgår från samspelstema 8 som omfattar fyra aspekter:

8. A. Reglering och planerat stöd.
B. Anpassat stöd.
C. Reglering med hjälp av tillrättalagda rutiner.
D. Positiv gränssättning.

Tidigare forskning

Forskningsunderlaget kring ICDP är inte särskilt omfattande trots den utbredda användningen av programmet. Det forskningsunderlag som finns, berör implementeringen av ICDP i ett flertal olika verksamheter. Nedan presenteras en översiktlig genomgång av den tidigare forskningen kring ICDP.

ICDP - föräldrastödsprogram, barns rättigheter och specialpedagogisk intervention

I en forskningsartikel från 2014 redogör författarna Solheim Skar, von Tetzchner, Clucas och Sherr (2015) effekterna av ICDP som ett föräldrastödsprogram. I projektet som genomfördes i Norge, deltog 79 vårdnadshavare i programgruppen och 62 i en kontrollgrupp som inte deltog i programmet. Samtliga deltagare besvarade en enkät om föräldraskap, psykosocial träning och barns svårigheter vid två tidpunkter med 12 månaders tidsintervall. Resultaten visar att ICDP-gruppens skattningar av sitt föräldraskap blev mer positiva mellan de två mätpunkterna och att de också kände sig mindre ensamma efter utbildningen än innan. Vid jämförande analyser av de två grupperna visade resultaten att ICDP-gruppen vid tidpunkt två skattade färre svårigheter hos barnen än kontrollgruppen, samt att barnen ägnade mindre tid åt TV-tittande och datorspel. Effekterna avtog dock efter tid, och forskarna drar därför slutsatsen att det är viktigt med uppföljning och återträffar för att upprätthålla effekterna av programmet. Samma datamaterial har även rapporterats av samma forskare i en tidigare publikation med fokus på utvärdering av effekterna av ICDP (Solheim Skarr, Clucas, von Tetzchner & Hundeide, 2014). Slutsatserna som dras är att ICDP kan ha en positiv effekt i främjandet av goda relationer mellan vårdnadshavare och barn, framförallt för de vårdnadshavare som uppvisat låga skattningar inledningsvis, som inte hade någon diagnos själva och vars barn inte hade några kliniska beteendestörningar. Implikationer av detta är enligt forskarna att ICDP kan uppvisa gynnsamma om det implementeras i större grupper, som tex kommunnivå.

ICDPs effekter som föräldrastödsprogram har även undersökts av Isaeva och Volkova (2016) i en rysk kontext. I denna studie deltog vårdnadshavare till 75 barn i åldern 0-7 år utan diagnoser. Resultaten visar enligt forskarna att vårdnadshavarna efter utbildningen fått en mer positiv relation till sitt barn. Vårdnadshavarna utgick efter utbildningen mer utifrån barnens behov och önsknings. Slutsatsen från denna studie är enligt forskarna att programmet möjliggör vårdnadshavare att mobilisera sina inre resurser för att främja en positiv relationen till barnet.

ICDP som utgångspunkt för att informera vårdnadshavare om barnrättskonventionen (WHO, UNESCO) diskuteras i en artikel av Hundeide och Armstrong (2011). De skriver att innehållet i ICDPs program bygger på ett flertal av artiklarna i konventionen för barns rättigheter och att ICDP kan användas för att implementera barnrättskonventionen i praktiken. Argumentationen för detta bygger på att policydokument kan vara svåra att implementera i praktiken eftersom de är så generellt skrivna. ICDP utgör enligt författarna ett konkret sätt att arbeta med barns rättigheter.

Som tidigare påpekats har ICDP genererat förhållandevis lite forskning, och den forskning som finns rapporterar i huvudsak ICDPs effekter som ett föräldrastödsprogram. Suleymanov rapporterar dock i en studie från 2016 om ICDPs användbarhet utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv med fokus på främjande av inkludering i skolsammanhang med fokus på relationen mellan lärarassistenter och barn i behov av särskilt stöd. I anslutning till inkluderingsperspektivet kan nämnas att ICDPs utgångspunkt av barns behov av stöd och trygghet var fokus för en studie av Dybdahl (2001) som studerade just detta i utsatta, krigshärjades områden. Resultaten visade positiva effekter barns fysiska och sociala hälsa samt deras mödrars mentala hälsa. Sammanfattningsvis visar den forskning som presenterats här på ICDPs användbarhet för att stärka kvaliteten mellan omsorgstagare och barn och att effekterna av dessa storskaliga interventioner haft positiv påverkan för barn som vuxna. Dock uppvisar studierna även svårigheter med att upprätthålla effekterna eftersom dessa har en tendens att plana ut efter tid, om inte uppföljande utbildningsinsatser görs.

Implementering av ICDP programmet i Surahammars kommuns förskolor

Syftet med implementeringen av ICDP programmet i Surahammars kommuns förskolor är att stärka omsorgskvalitén för de barn som vistas i de kommunala förskolorna. Implementeringen av programmet avser därmed att utveckla samspelelskvalitén mellan pedagoger och barn, vilket är en viktig faktor för barns hälsoutveckling. Målet med implementeringen är att det ska leda fram till ett gott och berikande arbetsklimat för både barn och pedagoger i förskolans vardagsarbete, samt tillföra pedagogerna ett gemensamt yrkesspråk. Ahrenfelt (2001) menar att tillgången till ett gemensamt och definierat språk en förutsättning för att flera människor ska kunna kommunicera tillsammans och då pedagogerna tillhör olika yrkeskategorier, förskollärare och barnskötare, är detta i grunden inte en självklarhet. Enligt Renblad och Brodin (2012) är indikationshöjande faktorer för kvalitetsutveckling i förskolan kompetent och

välutbildad personal och kvalitetshöjande arbete en nödvändighet för förskolans fortsatta utveckling. Både förskollärare och barnskötare är nödvändiga som resurser i detta arbete utifrån yrketskategoriernas olika kompetenser i att tillgodose alla barns behov av omsorg och lärande.

Hösten 2015 påbörjades förarbetet med projektet att implementera ICDP programmet i Surahammars kommuns förskolor genom att bland annat etablera ett samarbete med Mälardalens högskola kring en kvalitetssäkring av insatsen som beräknades pågå under tre år. Projektet introducerades till pedagogerna vid terminsstarten våren 2016 med en heldagsföreläsning av Gunilla Niss med fokus på anknytningens betydelse och en halvdagsföreläsning av AnnSofie Fermhammar (fd Lindgren) om ICDP programmet. Syftet med de gemensamma föreläsningarna var att ge alla pedagoger samma information inför implementeringsarbetet. Hur själva implementeringen skulle gå till hade redan utformats utifrån tidigare arbete (Lindgren, 2014) och som i sitt utförande benämns Eskilstunamodellen (Niss, Hindgren & Westin, 2007; Edenhammar, 2015). Eftersom ingen arbetat med programmet i kommunen kunde fokus läggas på implementering till arbetslagen. Syftet med detta var att ICDP programmet skulle ge det enskilda arbetslaget en möjlighet att utveckla en samsyn kring det pedagogiska vardagsarbetet.

Eftersom ICDP programmet bygger på deltagarnas egna erfarenheter åligger det vägledaren att aktivera pedagogernas egna erfarenheter och kunskaper i förhållande till programmets tre dialoger och åtta samspelsteman. Verktyg i arbetet med detta har bland annat varit den för pedagogerna obligatorisk kurslitteraturen "Vägledande samspel i förskolan" (Niss, Hindgren & Westin, 2007). Implementeringen har skett via strukturerade träffar där deltagarna reflekterat kring och bearbetat innehållet i de tre dialogerna och de åtta samspelsteman. Därefter har en utvärdering av pedagogernas uppfattning av programmet skett med syfte att få deltagarna att få syn på sin egen process i implementeringsarbetet. Implementeringen har därmed skett vid nio tillfällen där deltagarna fokuserat på ett samspelstema i taget samt avslutningsvis utvärderat insatsen. Tidsperspektivet har varit 1,5 timme per tillfälle. Varje grupp har träffats regelbundet för att vägledaren "[...] tillsammans med arbetslagen arbeta[r] parallellt med samspelet personal – personal och personal – barn" (Niss, Hindgren & Westin, 2007, s. 82). För att underlätta för pedagogerna att frigöra sig från verksamheten har implementeringsträffarna förlagts till den förskola där pedagogerna är verksamma. Eftersom det är av betydelse för processen att alla pedagoger är delaktiga vid varje implementeringstillfälle ställs träffarna in om någon blir förhindrad att delta och den aktuella träffen förskjuts i tid. Många pedagoger har trots olika

anledningar vilka hindrat dem att vara på arbetsplatsen valt att delta i själva mötet. Vägledaren ansvar för att anpassa programmet till varje enskild grupp för att på så vis tillvarata deltagarnas egen praktik och erfarenhet.

För att skapa en stringens i verksamheten utbildades under projekttidens gång en pedagog per avdelning i ICDP programmets nivå 1 (Stiftelsen ICDP Sweden, www.icdp.se) med syfte att dessa pedagoger ska ansvara för programmets säkerhet på sina avdelningar. Deras uppgift är att kunna stötta arbetslaget i att koppla teori till praktik och praktik till teori i vardagsarbetet med barnen. Deras uppgift är även att hålla i förskolans ICDP nätverk och lyfta aktuella frågeställningar som berör förskolans verksamhet. För att skapa ett sammanhang för dessa ”piloter” har ett övergripande kommunnätverk startats med träffar vid två tillfällen per termin. För att förankra programmet på organisationsnivå har förskolecheferna utbildats i nivå 1 (Ibid).

I enlighet med ICDP programmets filosofi att inte bli expertberoende har tre vägledare utbildats i programmet, nivå 2 (Ibid). Under utbildningstiden har dessa blivande vägledare under handledning implementerat programmet till de pedagoger som arbetar inom kommunens vikariepool. De nya vägledarna examinerades under projektets slutskede i syftet att överta all implementering framledes. Intentionen är att implementering av programmet ska ske kontinuerligt till all nyanställd personal i kommunens förskolor. Detta innebär att vi frångår fokuseringen på arbetslagets process och ersätter det med att fokusera på att införliva nya kolleger i vårt sätt att förhålla oss till barnen och varandra. Vägledarnas uppgift är också att till stor del vara aktiva i de kommunövergripande nätverksträffarna.

Utifrån att vi har införlivat ICDP programmet som det förhållningssätt som förskoleverksamheten ska baseras på har vi en medvetenhet om att hålla en stringens i förskolans utvecklingsarbete. Till exempel står ICDP programmet med som en punkt på dagordningen vid mötena med lagledare och förskolechefer och för oss aktuella forskningsrapporter, föreläsningar och utbildningsinsatser kopplas alltid till ICDP programmet. Min nuvarande uppgift efter att projektet är avslutat är att hålla implementering vid liv genom att vara koordinator, lyfta fram den nya läroplanens innehåll i relevans vårt arbete med ICDP, lyfta fram ny forskning i förhållande till ICDP, fortsätta utbilda pedagoger och även genomföra implementeringar vid behov. Viktigt att förhålla sig till är att skapa förståelse för att implementering är en process som tar tid, ibland årtal innan den nya ”metoden” blivit en del av det ordinarie arbetet. Enligt Guldbrandsson (2007) kan ”metoden” konstateras som implementerad när mer än hälften av de professionella använder den nya ”metoden” på det sätt

som det är avsett. Efter ytterligare ett till två år kan det konstateras att den nya ”metoden” blivit till rutin och den nya ”metoden” kan betraktas som institutionaliserad när den tas för given oavsett omorganisationer, politiska förändringar och personalomsättningar.

Genomförande

Utvärderingen av implementeringen av ICDP har skett genom flera olika steg. För att kunna utvärdera pedagogernas syn på programmet har data samlats in med olika datainsamlingsmetoder. Nedan presenteras varje metod för sig. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om forskningsetiska ställningstaganden.

Enkätundersökning

En enkät konstruerades med syfte att belysa olika aspekter av förskolans kvalitet. Frågorna formulerades med inspiration från tematiken i ICDP samt de kvalitetsdimensioner i mätinstrumentet ECERS (Early Childhood Education Rating Scale) som korresponderade med ICDPs huvudsakliga fokus. Enkäten innehåller bakgrundsfrågor om avdelningsgrundbemanning, yrkestitel, antal år i yrket, antal år vid nuvarande avdelning samt typ av avdelning. Därefter ställdes 11 frågor som hur pedagogerna uppfattade samspelet med barnen. Frågorna var formulerade som påståenden och skattades på en 5-gradig Likertskala. Fyra teman belystes med inspiration från kvalitetsaspekterna i ECERS. Dessa var samtal, samspel mellan lärare och barn, barns valmöjligheter samt grupporganisation. Till varje tema gavs fyra påståenden som sträckte sig från låg till hög kvalitet. Den lägsta kvalitetsaspekten i grupporganisation är ”Barnen hålls tillsammans i hel grupp större delen av dagen. Ingen medveten grupporganisation utöver samling. Det finns få tillfällen för oss pedagoger att samspela med enskilda och/eller ett fåtal barn”. Motsvarande påstående för hög kvalitet är; ”Utöver föregående, så planeras olika grupperingar i syfte att ge barnen omväxlande erfarenheter. Individuella kontakter mellan lärare och barn förekommer ofta i gruppaktivitet. Barns lek och smågruppsorganisation dominerar under dagen och kan anpassas till såväl spontana som planerade händelser”. Utöver detta ställdes frågor som direkt formulerades utifrån ICDP:s tre dialoger. Text ombads pedagogerna skatta i vilken utsträckning de: ”visar positiva känslor och att de tycker om barnet”, ”förklarar och ger innehåll åt det som händer” eller erbjuder alternativ till barnen när de gör sådant de inte får göra”.

Enkäterna sammanställdes i statistikprogrammet, Statistical Packages for the Social Sciences (SPSS) och analyserades med deskriptiva analyser.

Intervjuer

Individuella intervjuer genomfördes med 42 pedagoger, både förskollärare och barnskötare från olika förskolor i kommunen. Intervjuerna som spelades in på en mobiltelefon, varierade i tid från ca 20 minuter till 1,5 timme. Exempel på frågor som ställdes handlade om att få pedagogernas att själva berätta om ICDP, hur de uppfattade dess innehåll, samt om implementeringen av ICDP förändrat verksamheten på något sätt. Utöver detta ombads pedagogerna reflektera över utbildningens innehåll, vad de tyckte var bra och vad som ansågs mindre bra. Intervjuerna var i sitt utförande semi-strukturerade med åtta öppna frågor som utgångspunkt för samtalen. Samtliga inspelningar lyssnades igenom och transkriberades utifrån relevans. Transkriptionerna analyserades tematiskt med utgångspunkt i skillnader och likheter mellan utsagorna som sedan kodades och kategoriserades till övergripande enheter.

Reflektionsfrågor vid avslutad utbildning

Vid utbildningens avslutning fick deltagarna skriftligt besvara tre frågor kring implementeringen av ICDP-programmet. Frågorna handlade om pedagogerna upplever ett utbyte av att praktisera ICDP-programmet i sitt arbete, om de upplever att det under implementeringen skett en positiv förändring i uppfattningen av barnen i gruppen och sig själva som pedagoger. Slutligen besvarade de även en fråga om de upplever att det under implementeringen skett en positiv förändring i samspelet och förhållandet till kollegor och barnen i gruppen. Reflektionsmaterialet lästes igenom fråga för fråga och kategoriserade tematiskt.

Videoobservationer

Videoobservationer genomfördes på 10 avdelningar. Syftet med videoobservationerna var att se hur ICDP tillämpades av pedagogerna. Övriga datainsamlingsmetoder ger svar på pedagogernas erfarenheter och upplevelser av implementeringen, men synliggör inte hur ICDP används i praktiken. Videoobservationerna utgjorde korta filmklipp på tio minuter kring vardagliga situationer på förskolan såsom matsituation, fri lek eller tambursituation då barnen kommer in efter utevistelse. Videoobservationerna analyserades utifrån ett analyschema baserat på ICDPs tre dialoger. På detta sätt kunde användningen av de olika dialogerna urskiljas i respektive situation/aktivitet, och i helhet ger videoobservationerna information om någon dialog är mer framträdande än andra genom de olika situationerna/aktiviteterna.

Forskningsetiska ställningstaganden

Genomgående i projektet har ställning tagits till forskningsetiska övervägande. Enligt vetenskapsrådet skrift God Forskningssed (2017) bör forskningen beakta fyra forskningsetiska

huvudkrav. Dessa är konfidentialitetskravet, samtyckeskravet, informationskravet och nyttjandekravet. I detta projekt innebär konfidentialitetskravet att data anonymiserats så att det inte går att spåra citat eller andra uppgifter till enskilda personer eller förskoleavdelningar. Resultaten presenteras också på gruppnivå, vilket innebär att resultaten härleds till en kommun, snarare än till enskilda förskoleavdelningar eller pedagoger. Dock kan det ändå vara så att enskilda pedagoger känner igen sig i de citat som skrivs fram i denna rapport, även om varken namn eller avdelning anges. Då resultaten i denna rapport utgör en utvärdering av implementeringen av ICDP i Surahammars kommun, innebär det att total konfidentialitet inte kan garanteras. Samtyckeskravet innebär att de personer som deltar i forskning ska ha rätt att samtycka till eller avböja sitt deltagande i forskningsprojekt efter att ha fått information om vad deltagande innebär (informationskravet). ICDP- utbildningen för kommunens pedagoger har bedrivits av kommunens specialpedagog AnnSofie Fernhammar som också har samlat in data i projektet. Videoobservationerna samt de reflektioner och utvärderingar som gjorts i samband med utbildningstillfällena har hon ansvarat för. Det har därför funnits en beroendeställning mellan deltagarna och Fernhammar i och med hennes roll som kommunens specialpedagog. Detta kan ha påverkat i vilken utsträckning deltagarna har upplevt det som möjligt att dra sig ur, eller tacka nej till utbildningen. Vid intervjusituationerna fick deltagarna skriftlig och muntliga information, i enlighet med informationskravet om forskningsprojektets syfte, vad deltagande innebar samt om möjligheterna att dra sig ur. Vid tre avdelningar blev intervjuerna först ombokade och sedan avbokade, då personalen trots påminnelse inte hörde av sig för nya tider för intervjuerna. Skäl till ombokningarna och avbokningarna var tidsbrist eller att någon i personallaget var sjuk. Nyttjandekravet innebär att insamlad data inte ska spridas eller används på annat sätt än det som deltagarna fått information om. Data som samlats in i detta projekt sammanfattas i denna rapport och delar av underlaget kommer även att publiceras i vetenskapliga artiklar och eventuellt också delges vid vetenskapliga konferenser nationellt och/eller internationellt.

Resultat

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat utifrån respektive datainsamlingsmetod. Resultaten bygger på sammanställningar och analyser av det empiriska underlaget och således presenteras alltså inte all data, utan de centrala temana som uppkommit och som anses vara relevanta för undersökningens frågeställningar.

Resultat från intervjuerna

Syftet med att genomföra intervjuer med förskolepersonalen var att belysa deras upplevelser och erfarenheter av ICDPs nytta i förhållande till förskolans uppdrag samt hur de upplevde implementeringsprocessen. Mer specifikt ställdes frågor om personalen ansåg att ICDP var användbart och iså fall på vilket sätt, samt om de kunde ge konkreta exempel på hur verksamheten förändrats genom implementeringen av ICDP. Nedan följer en tematisk presentation där resultatet presenteras utifrån fem teman som var framträdande i analyserna. Varje tema illustreras med citat från intervjuerna.

Implementeringen som en kollektiv process

Ett framträdande innehåll i flertalet intervjuer var att personalen på olika sätt talade om vikten av implementeringen som en kollektiv process. Det sågs som fördelaktigt att all personal inom arbetslaget gått utbildningen tillsammans, och detta beskrevs leda till ett gemensamt förhållningssätt som främjade delaktighet och en slags vi-känsla, något som citatet nedan exemplifierar.

Det har gett oss ett gemensamt förhållningssätt. Det kan vi förhålla oss till det här. Då har vi ju samma kunskap, vi har ju gått det tillsammans. Så det känns så skönt att vi har något gemensamt och stå för

Den gemensamma kunskapsbasen sågs som viktig för delaktighet och att föra arbetet framåt. Ett flertal beskrev tidigare erfarenheter från andra utbildningssammanhang där endast någon eller några representanter från varje förskola gått en utbildning och sedan förväntats sprida kunskapen vidare, men att detta ofta misslyckats eftersom det inte fått något genomslag. Förklaringar som ges till detta är att det varit för personspecifikt och att den gemensamma kunskapsbasen saknats. Personalen som intervjuats ger uttryck för att eftersom alla gått utbildningen främjas också ett gemensamt ansvar för att upprätthålla den process som startas i samband med utbildningen.

Ytterligare en aspekt inom temat implementeringen som en kollektiv process kan beskrivas i termer av ett tydligare professionellt förhållningssätt som sätts i förgrund till ett personligt agerande. Citatet nedan ger ett exempel på detta genom att den gemensamma kunskapsbasen bidragit till att oftare ta hjälp av varandra, eftersom kunskapen som delas är i relation till att vara förskolepersonal, dvs den professionella rollen, snarare än hur respektive person är privat. Det tycks ha en avdramatiserande effekt att tala om situationer med ICDPs dialoger som en

fond, eftersom samtliga personal kan relatera till det, och enligt personalen också har en större medvetenhet kring det genom utbildningens innehåll med fokus just på det egna förhållningssättet. Nedan visar citatet just detta, att pedagogen ger ett exempel på en medvetenhet kopplad till det professionella utövandet som pedagog:

Ja och sen är det så himla bra att vi har läst det här tillsammans för att ibland då liksom, nej, dels så kanske man ser själv att nu vart det där fel, nu går jag in och hjälper till och så kan man säga att nej nu får du ta över här"

Hitintills har resultatberskrivningen av detta tema gett några exempel på hur förskolepersonalen upplever att utbildningen i ICDP bidragit till en gemensam kunskapsbas och förändrat förhållningssätt. Bidragande till det förändrade förhållningssättet beskriver flertalet personal som det utbildningsinnehåll som baserades på diskussioner kring den egna människosynen och frågor kring värdegrund. En av de intervjuade beskriver det enligt följande;

*Det var det att man, vi i personalgruppen fick berätta om vår värdegrund och vår människosyn. Det pratar man ju inte om direkt så, utan här var man ju tvungen att tänka till, och **alla andra fick vara tysta. Och lyssna.***

Citatet ovan signalerar en ovana i att prata om människosyn eller värdegrundsfrågor. I flera av intervjuerna uttrycktes det att detta i början var "jobbigt", att blotta sina känslor och tankar kring dessa frågor. Även själva formatet, att *alla* ska prata och att *alla* ska lyssna utan att avbryta, såg som svårt och främmande i början men också mycket uppskattat eftersom det möjliggjorde reflektion kring det egna, och kollegors förhållningssätt, något som sågs som viktigt för den gemensamma kunskapsbasen.

ICDP som den vetenskapliga grunden

I intervjuerna fanns utsagor som pekade på upplevelser av att ICDP **bidrog till en stärkt forskningsbas i verksamheten.** Några talade om det i termer av att det är något som man kan ta fram till vårdnadshavarna för att understödja de val som man har gjort. På så vis ger forskningen legitimitet till exempelvis förändringar i miljö, ändring av rutiner och andra ageranden som personalen känner att de behöver uppbackning kring. Ett flertal hänvisar till forskningens legitimitet att ICDP bygger på forskning och teorier som de under utbildningens gång har pratat om och som personalen ser som relevanta och trovärdiga. Den teoretiska grunden som personalen framförallt talade om var **anknytningsteorin och dess betydelse för den relationen som pedagogen utvecklar till barnet.** Ett annat sätt som forskningens legitimitet berördes var

att forskning kring till exempel anknytning kunde användas för information till vårdnadshavare. Citatet nedan illustrerar hur en av förskollärarna ser på ICDP i relation till forskning;

Jag tror faktiskt att du kan ju förklara lite mera. Och även inför föräldrar. Liksom det är inte bara jag som tycker, utan det är faktiskt forskat på det. Och man kan ta fram forskning. Det var ju jättebra också, att vi fick väldigt mycket tips på forskningen fastän jag inte är så där jätteduktig på att läsa. Jag läser då men inte sen om man säger då. Men man kan liksom ta fram det till föräldrarna

Ytterligare en aspekt som har sin grund i forskningsbasen är stärkt professionalitet, som uttrycks i citatet nedan. Dels visar citaten att ICDP fungerat som en bekräftelse på att det som pedagogerna redan gör är bra, och att detta som varit en tyst kunskap nu kan sättas ord på. Detta bidrar till en stärkt känsla av att vara professionell som också kommer av forskningens legitimitet, dvs vetenskapen om att ICDP-programmet grundar sig i forskning.

Och så fick man också lite, man fick ju också bekräftelse för att det jag gör är också bra. Men nu kunde jag sätta ord på det på ett annat sätt. Och då blir man ju proffsig. Och säga att det finns faktiskt forskning bakom det här

Vetenskaplig grund var inte ett frekvent tema i de intervjuerna som utfördes, och majoriteten av de som berörde vetenskaplighet eller forskning var förskollärare, något som gör att detta tema sticker ut i jämförelse med de andra temana som presenterad som berördes av både barnskötare och förskollärare.

ICDP sätter fokus på barnperspektiv och barns perspektiv

Ett centralt tema som på ett eller annat sätt berördes av majoriteten av de intervjuade var att ICDP-utbildningen riktat deras blick mer på barnperspektiv och barns perspektiv. På olika sätt lyfter utsagorna fram vikten av relationen till barnet och att det är barnens intressen och erfarenheter som bör vara i fokus för verksamheten. Att ta vara på de enskilda studenterna med barnen i vardagen var något som en av de intervjuade barnskötarna sade och bakgrunden till just detta och ett flertal liknande utsagor var att pedagogerna sade sig ha blivit varse om att kvalitet inte handlar om antal aktiviteter utan snarare kvaliteten på relationen till barnet.

Tar vara på de enskilda stunderna med barnen i vardagen

Vi ska skapa mindre grupper just utifrån ICDP-tanken, och vi har minskat ner antalet styrda aktiviteter för de minsta. Det handlar om inte om att prestera utan att skapa trygghet hos barnen.

Utsagorna som handlade om att minska ner antalet aktiviteter kom fram framförallt från de pedagoger som arbetar med de yngsta barnen (1-3 år) på förskolan. De sade sig ha skalat ner på antalet aktiviteter och även dokumentationen som följde aktiviteterna. Pedagogerna uttryckte ett lugn gällande detta, att de önskat göra så även innan men varit så upptagna av att leva upp till bilden av att dagen ska fyllas med en massa aktiviteter även för de yngsta barnen. I och med utbildningen kan de nu motivera varför de skalat ner antalet aktiviteter. Avsikten att skapa trygghet hos barnen sågs också som en viktig grund och utgör också ett innehåll som behandlas i ICDP-utbildningen. Ett flertal talade också om trygghet i relation till att verkligen lära känna barnen och utgå ifrån vad de visar intresse för. En pedagog uttryckte det enligt följande;

*Att stanna upp och fråga lite mer om vad barnen är intresserade av.
Skillnaden är att nu pratar vi mer om hur barnen reagerar och fortsätter
sedan utifrån det.*

I ovanstående citat pekar pedagogen på en förändring som skett efter utbildningen, nämligen att arbetslaget nu fäster större vikt vid barnens reaktioner och bygger vidare på det som barnen visar intresse för. Här betonas också vikten av att stanna upp och invänta barnens reaktioner, något som kan relateras till betydelsen av att vara lyhörd. Till detta kan också ett flertal utsagor relateras där pedagogerna pratade om ”vem är förskolan till för?”. Denna fråga ställdes av dem som en påminnelse om att verksamheten är till för barnen och att det relationella arbetet behöver komma i förgrunden, något som också uttrycks i citatet nedan;

*Jag trodde verkligen att jobbade mycket närmare barnen än vad vi gör. Det
var faktiskt lite läskigt att se.*

Ovanstående citat belyser en förändring i medvetenheten om det egna arbetet. Pedagogen beskriver hur hon haft en bild av hur de arbetat i arbetslaget och genom ICDP-utbildningen har denna bild kommit att förändras något då hon upptäckt att de inte arbetade på det sätt som hon trott. Detta kan ses som ett första led i en förändringsprocess, att se vilka förändringar behöver göras och att ha motiv till varför förändringen behövs.

ICDP som att synliggöra den tysta kunskapen och få ett gemensamt yrkesspråk

Majoriteten av de intervjuade pedagogerna uttryckte att de kände igen mycket av innehållet i ICDP, att det på många sätt var en beskrivning av ett förhållningssätt eller arbetssätt som de i olika grad redan tillämpade, men som inte hade verbaliserats, något som uttrycks i nedanstående citat;

I det stora hela tycker jag nog att det var mer bekräftelse på så man redan gör och att man så där klassiskt fick ord på det. Men man, vi har ju tänkt till lite extra just vid inköp av material, och att man har tänkt på barnens nivå mera.

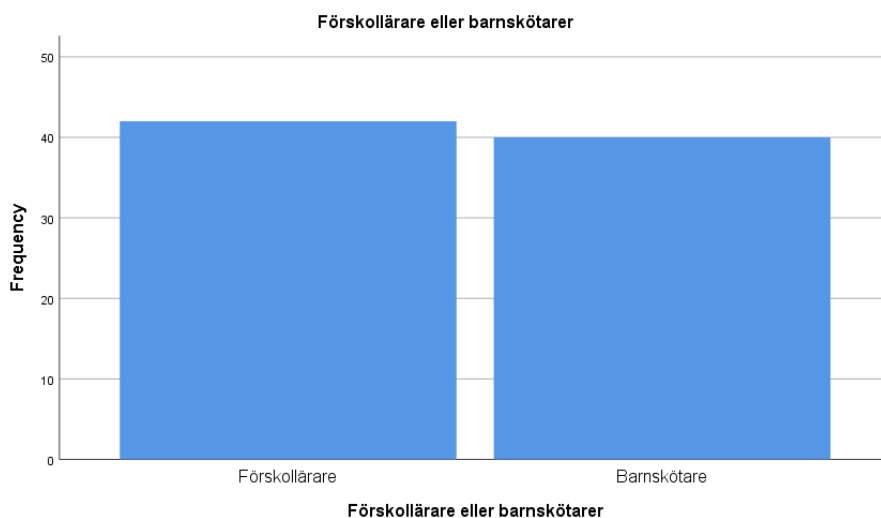
Man har gjort det här men inte tänkt på det utifrån de begreppen. Men ICDP har gjort det tydligt.

Citaten ovan belyser att innehållet i ICDP inte upplevdes som något främmande eller nytt, utan snarare tillförde en begreppsapparat till det som personalen redan gör i förskolan. Den höga igenkänningsfaktorn med ICDP var också något som personalen såg som styrkan med programmet, i och med att det blev en bekräftelse på ett arbets- och förhållningssätt som många redan tillämpade. Ytterligare en styrka som nämndes med programmet var att det inte handlar om en specifik metod som endast kan tillämpas i några specifika aktiviteter eller situationer, utan i och med att ICDP handlar om ett förhållningssätt som sätter relationer i fokus, är dess tillämpningsområden också mer övergripande. Dessutom menade flera att ICDPs relationella fokus också haft bäring för hur personalen bemöter varandra i arbetslaget.

Enkätundersökning

Totalt har 84 personer besvarat enkäten. Av dessa är 42 förskollärare och 40 har uppgett att de är barnskötare. Två personer har inte angivit yrkestitel.

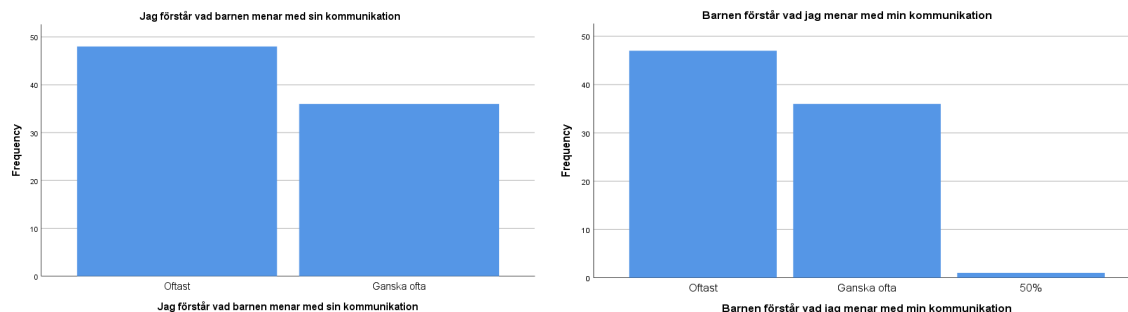
Diagram 1. *Fördelning av respektive yrkeskategori*

Deltagarnas genomsnittliga arbetserfarenhet från förskolesektorn är 16,5 år, men variationen är mycket stor, från 42 år som längst till 4 månader som kortast. Majoriteten har dock ett flertal års erfarenhet att arbeta i förskolan. Ungefär 30 deltagare uppger att de arbetar på en avdelning med barn i åldern 1-3 år, och något fler arbetar med äldre barn i åldern 3-5 år. På de allra flesta avdelningar är grundbemanningen tre personal på heltid. Ett 19 personer angav att det hade utökad bemanning med resurspersonal tillgänglig i varierande omfattning.

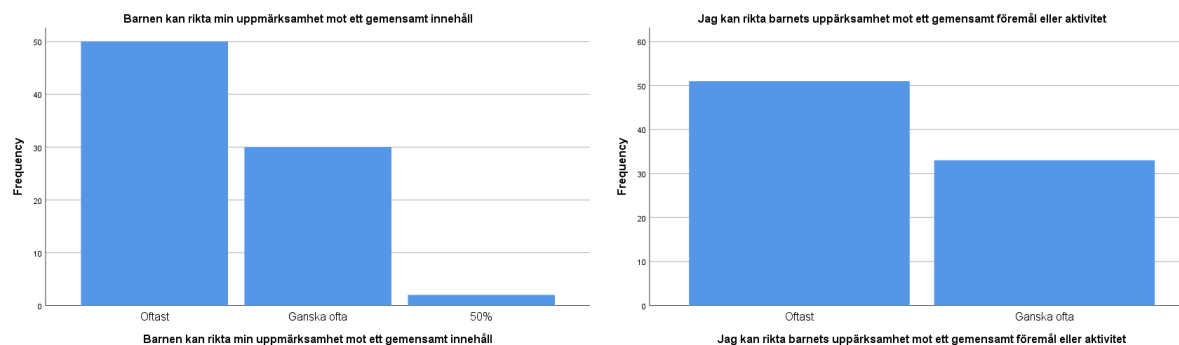
Utöver de ovan redovisade bakgrundsfrågorna innehöll enkäten påståenden om samspelet med barnen. Exempel på påståenden var bla ”Jag förstår vad barnet menar med sin kommunikation”, ”Jag vet vilken situation som lockar barnen till kommunikation och kan vid behov skapa sådana situationer” samt, ”Vi kan fullfölja ett samspel utan att bli störda eller avbrutna”. Totalt skattade deltagarna 11 stycken påståenden som på olika sätt berörde samspelet med barnen. Påståendena skattades på en Likertskala med fem svarsalternativ som sträckte sig från ”oftast” till ”sällan.” De deskriptiva analyserna av skattningarna visar att personalen i regel uppfattar att det har en god kvalitet i samspelet med barnen. Påståendet där skattningarna varierade mest handlade om möjlighet att fullfölja samspelet med barnet utan att bli avbruten.

Diagram 2 och 3 *Fördelning av svar gällande kommunikation*

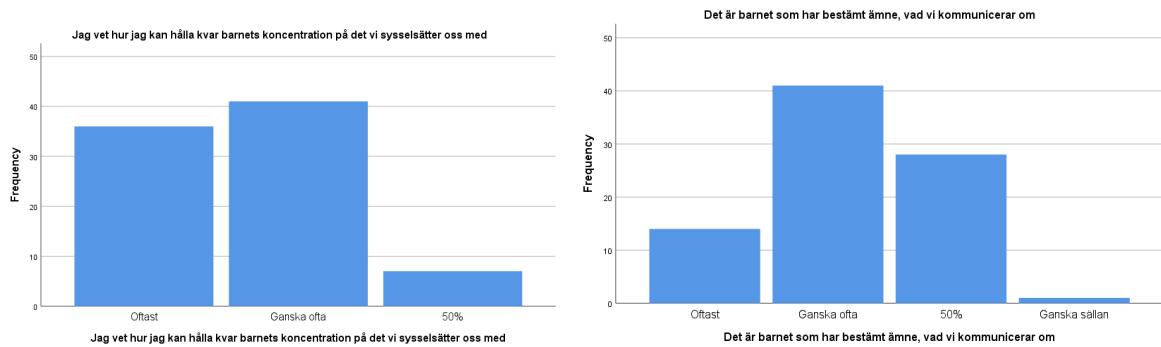
I de två diagrammen ovan syns fördelningen av pedagogernas skattningar gällande kommunikation med barnen. Resultaten visar att majoriteten upplever att de ofta eller ganska ofta förstår barnets kommunikation och också att till övervägande del upplever att barnen förstår deras kommunikation.

Diagram 3 och 4. *Att rikta uppmärksamheten mot ett gemensamt innehåll*

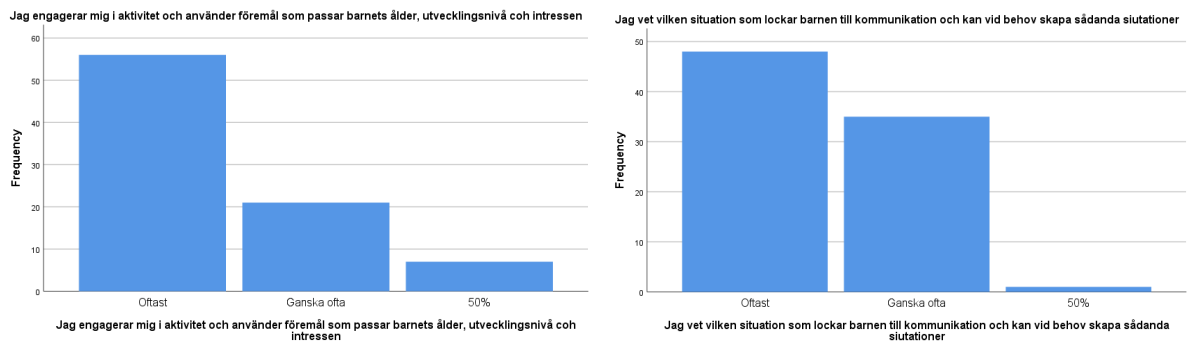
Att rikta uppmärksamheten mot ett gemensamt innehåll är också det något som personalen skattar att de oftast eller ganska ofta kan göra. Det verkar dock som att något fler är av uppfattningen att det inte är lika ofta som barnen kan rikta pedagogernas uppmärksamhet mot ett gemensamt innehåll än det motsatta.

Diagram 5 och 6. Att hålla kvar barnets koncentration, samt barn bestämmer kommunikationens innehåll

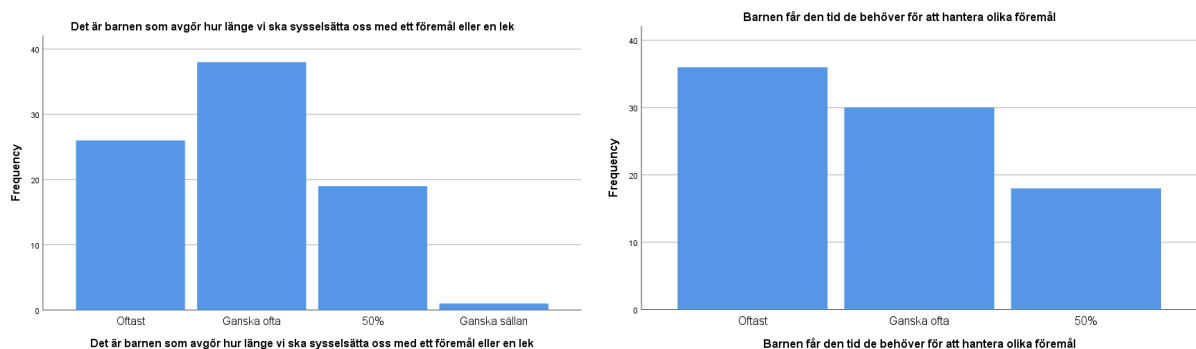
Ovanstående diagram visar att pedagogerna skattat att de i regel upplever att de vet hur de kan hålla kvar barnets koncentration på det som de sysslar med. Endast ett fåtal har skattat att de upplever sig kunna göra detta i 50% av fallen. Resultaten av diagrammet ovan till höger visar att pedagogerna i ganska stor omfattning låter barnen initiera ämnet som de kommunicerar om.

Diagram 7 och 8. Att engagera sig i aktiviteter och att locka barn till kommunikation.

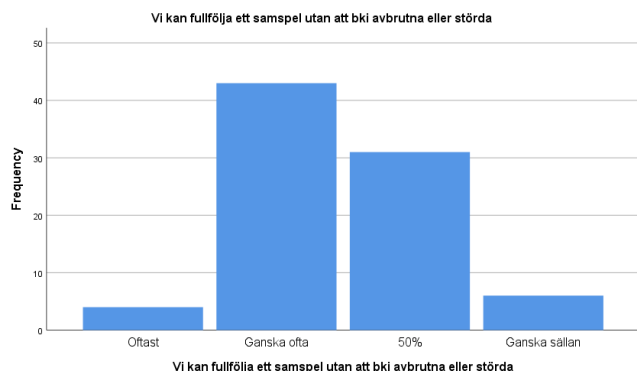
Diagrammen visar att pedagogerna har skattat att de ofta eller ganska ofta engagerar sig i aktiviteter och använder föremål som är passande för barnen samt att de har kunskap om vilka situationer som lockar barnen till kommunikation.

Diagram 9 och 10. Barnen avgör tid för sysselsättning och får tid för att hantera föremål.

Resultaten visar att pedagogerna upplever att de i regel finns utrymme för barnen att avgöra hur länge en lek eller aktivitet med något förekom pågår. Dock verkar spridningen i skattningarna vara något större när det gäller påståendet om barnen får den tid de behöver för att hantera olika föremål. En fjärdedel av pedagogerna tycker att barnen får det 50% av tiden.

Diagram 11. *Att kunna fullfölja ett samspel utan att bli avbruten*

Diagrammet tyder på att avbrott i samspel med barnen sker ibland. Ca hälften uppger dock att de ganska ofta kan fullfölja samspelet utan avbrott medan 30 pedagoger anger att detta sker vid hälften av tillfällena.

	Antal	Procent
Språk för kontroll i rutin och omsorgssituationer	3	3,5
Samtal barn/ped vanligt. utbyte av info och i samspel. Barnen får frågor som kräver mer uttömmande svar	30	34,9
samtal varje barn/dag. utvidgar barnens idéer verbalt , fångar deras intressen ömsesidig kommunikation	50	58,1
Total	83	96,5
Bortfall	3	3,5
Total	86	100,0

I tabellen ovan ses hur pedagogerna har skattat den verbala kommunikationen med barnen. Närmare 60% anger att de har samtal med barnen varje dag och att de i dessa samtal utvidgar barnens idéer fångar deras intressen i en ömsesidig kommunikation. Ca 35% har skattat att det är vanligt med samtal mellan pedagog och barn. Samtalet har funktionen av utbyte av information eller att de samtalar i samspelet. Barnen får också frågor som kräver mer uttömmande svar. Sammantaget visar dessa två nivåer att pedagogerna upplever att de har god

kommunikation med barnen och att tid finns för dialoger med barnen. Endast tre personer angav att språket mest används för kontroll och i rutin- och omsorgssituationer.

Tabell 2. Pedagogernas skattningar av samspel med barnen

	Antal	Procent
Finns nära men fokus mest på andra ped, andra uppgifter eller att material används rätt	3	3,5
Samspelar aktivt i syfte att utveckla barns lek och idéer	22	25,6
Samspelar, diskuterar idéer , initierar och stimulerar lek. Balans mellan barns frihet att själv utforska och att styra.	58	67,4
Total	83	96,5
Bortfall	3	3,5
Total	86	100,0

Pedagogers skattningar av samspel med barnen verkar följa samma mönster som skattningarna avseende kommunikation med barnen. Närmare 70% av pedagogerna har angett att de samspelar, diskuterar idéer, initierar och stimulerar barns lek, och att det finns en balans mellan barnens frihet att själva utforska och att styra. Den näst vanligaste skattningen är att samspela aktivt i syfte att utveckla barns lek och idéer, vilket ca 25% av pedagogerna angett att de gör. Precis som i frågan om kommunikation har tre pedagoger skattat alternativet som representerar lägst kvalitet, nämligen att pedagogerna finns nära barnen men att de främst har fokus på andra pedagoger, andra uppgifter eller att material används på rätt sätt.

Tabell 3. Pedagogers skattningar av barns utrymme till lek.

	Antal	Procent
För styrd eller ostrukturerad verksamhet. Lite och olämpligt material för egna initiativ	3	3,5
Få tillfällen till barns egna initiativ/lek. Mer övervakning och kontroll än uppmuntran.	1	1,2
Lämpligt lekmaterial, lärarna tillhands och resonerar med barn som har svårt att välja. Planerad tid för fri lek.	49	57,0
Mkt tillfällen att välja lek inne/ute. Nya material ibland uppmuntras till att välja mkt . samtal om alt.	29	33,7
Total	82	95,3
Bortfall	4	4,7
Total	86	100,0

På frågan om vilket utrymme som ges till barns lek i verksamheten är skattningarna något mer varierande jämfört med skattningarna om pedagogers kommunikation och samspel med barnen. Tre pedagoger har skattat att verksamheten är för styrd eller ostrukturerad och att material för barns egna lekinitiativ är för få eller att materialet är olämpligt. Ytterligare en har angett att det finns för få tillfällen till barns egna initiativ och att verksamheten består mer av övervakning och kontroll än uppmuntran.

Tabell 4. Pedagogers skattningar om gruppammansättning.

	Antal	Procent
Hel grupp större delen av dagen. Endast samling. Få tillfällen till enskilt samspel med barn	2	2,3
Smågruppsbildning spontant, annars gör alla samma aktiviteter.	10	11,6
Planering för både stor/smågrupp. Anpassad till erfarenheter och verksamhetens innehåll. Smågrupp efter lärande/intresse	42	48,8
Utöver föregående, grupper för varierade erfarenheter. Kontakt lärare/barn och smågrupper dominerar dagen och anpassas utifrån barnen.	27	31,4
Total	81	94,2
Bortfall System	5	5,8
Total	86	100,0

Organisering av barngruppen sker enligt pedagogerna främst utifrån planering både för storgrupp och för smågrupper under dagen. Detta har närmare hälften av pedagogerna angett samt att grupperna anpassas efter erfarenheter och verksamhetens innehåll, och barnen delas därmed in i grupper utifrån lärande och/eller intresse. Det näst vanligaste alternativet, som skattats av ca 30% av deltagarna innebär att smågrupper dominerar under dagen och att dessa anpassas efter barnen. Ett mindre antal har angett att smågrupper bildas spontant ibland men att man oftare är i helgrupp där alla gör samma aktiviteter. Två pedagoger anger att de har helgrupp största delen av dagen och att de anser att det finns få tillfällen till enskilt samtal med barnen.

Resultaten av enkätundersökningen visar sammantaget höga skattningar av personalens samspel och kommunikation med barnen. En något mer varierad skattning syns i de frågor som har mer fokus på verksamhetens organisation som till exempel gruppens sammansättning i storgrupp/smågrupper. Detta kan tolkas som att strukturella villkor för interaktion med barnen skattas som något lägre än kvalitén på själva interaktionen.

Resultat av videoobservationer

Videoobservationer utfördes vid 10 avdelningar. Observationerna utfördes både innan och efter implementeringen. De observerade sekvenserna var mellan 3- 7 minuter långa och omfattar både fri lek och mer vuxenstyrda aktiviteter samt rutinsituationer. Syftet med videoobservationerna var att se vad som sker i verksamheten och hur samspelet mellan pedagog och barn kommer till uttryck. Videoobservationerna ses här som ett komplement till de uppgifter som pedagogerna själva lämnat i form av reflektionsunderlag, utvärderingar och enkät- samt intervjudata. Videoobservationerna utfördes både före och efter implementeringen av ICDP. Hur lång tid efter själva utbildningen som videoobservationerna genomfördes varierade mycket mellan de olika avdelningarna, där några filmades i anslutning till avslutad utbildning och några ett längre tidsspann emellan. Videoobservationerna har, i ett initialt skede, jämförts före och efter implementeringen på avdelningsnivå. Dock gav denna jämförelse på avdelningsnivå otillräcklig information om effekterna av ICDP i och med att själva situationerna eller aktiviteterna som filmats skiljde sig så mycket. Till exempel kunde personalen vara olika i observationen före och efter, likaså vilka barn som deltog och själva aktiviteten/situationen som filmades. Av detta skäl redovisas inte före- efter observationerna på avdelningsnivå utan istället beskrivs här de sammanslagna videoobservationerna för samtliga avdelningar som observerats både före och efter implementeringen.

Videosekvenserna transkriberades och analyserades utifrån ett schema för att identifierad förekomst och omfattning av de tre dialogerna utifrån ICDP- den emotionella dialogen, den utvidgande/meningsskapande dialogen samt den reglerande dialogen. Nedan presenteras ett exempel från en observation rörande en tambursituation då barnen var på väg in från sin utevistelse på förskolegården

Tabell 5. Exempel på del av analys av videosekvens

Dialog	Emotionell/känslomässig	Meningsskapande/ utvidgande	Reglerande
	Bekräftar [bra!] när ett barn får av sig stövlarna. Barnet sitter i knät på en av pedagogerna och får hjälp med att ta av sig ytterkläderna. Barnet ler stor/skrattar och personalen ler tillbaka.	En pojke kommer in och säger att han har så kalla fingrat att det svider. Personal uppmuntrar flickan bredvid att känna på hans händer.	Gå in i [rummet] vi ska ha sångsamling. Ska du ta av dig stövlarna nu också då? Kan du ställa dem [stövlarna] på din hylla ? Kan du gå till X så får hon hjälpa dig att hänga in den.

Genom att sammanställa alla videoobservationer enligt det exemplifierade analys-schemat ger det en överblick över vilken typ av interaktion som sker och i vilken typ utav situation. Det som resultaten visar är att den meningsskapande och utvidgande dialogen är den som används minst av pedagogerna oavsett om det handlar om vuxenstyrda aktiviteter, fri lek eller omsorgssituationer. Av de olika situationerna är det dock vuxenstyrda situationer, som tex samlingar, som har mest inslag av den meningsskapande och utvidgande dialogen. Det kan då handla om att pedagogerna utmanar barnens lärande genom att ställa öppna frågor till barnen, eller att pedagogerna förklarar och ger mening åt det som händer. I interaktion med de yngsta barnen kunde det handla om att pedagogerna benämner det som sker och sätter ord på föremål och det som de gör. Den mest förekommande dialogen som kunde urskiljas i videoobservationerna både före och efter implementeringen var den emotionella/känslomässiga dialogen. Den känslomässiga dialogen identifieras genom att pedagogerna visar uppskattning och positiva känslor för barnet och att de uppmuntrar och bekräftar barnet. Uppmuntran och bekräftelse kan ske både verbalt genom det som sägs till barnet och icke-verbalt genom ögonkontakt och kroppsspråk. Den reglerande dialogen är mest synlig i rutinsituationer och övergångar mellan aktiviteter, som i tambursituationen som illustrerats i tabell 5. Den reglerande dialogen handlar om att vägleda barnet genomgränssättning och erbjudande av alternativ.

Vid jämförelse av analyserna av videoobservationerna före och efter så kan ingen skillnad ses i fördelningen av dialogerna i pedagogernas samspel med barnen. Den dialogen som tydligast går att urskilja är den emotionella/ känslomässiga dialogen som kännetecknar ett positivt samspekl klimat. Omfattningen av den meningsskapande/utvidgande dialogen och den reglerande dialogen verkar inte skilja mycket mellan de observationerna som gjorde före och efter implementeringen. Det som däremot verkar något förändrat är i hur den reglerande dialogen kommer till uttryck före respektive efter implementeringen. I det sammanslagna materialet då den reglerande dialogen jämförs ses något mer av att pedagoger erbjuder ett alternativ till barnen i de observationer som gjorts efter implementeringen. Motsvarande reglering i observationerna före implementeringen ses mer av ett gränssättande utan erbjudande av alternativ till barnen. Huruvida detta är en reell förändring som kan härledas till ICDP-utbildningen eller om det handlar om enskilda pedagogers interaktionsmönster med barnen är svårt att avgöra. Dock kan resultaten relateras till pedagogernas reflektioner från utbildningen

där ett flertal angett den reglerande dialogens utförande som något konkret som de tänker mer på i interaktionen med barnen.

Sammanställning av pedagogernas reflektioner

Vid varje programtillfälle som avslutade ett samspelstema skrev pedagogerna korta reflektionstexter med fokus på vilka lärdomar de tar med sig från respektive tillfälle. Sammanställningen av dessa åtta reflektionstillfällen representerar respektive samspelstema i ICDP-s utbildningsprogram. I den tvådelade tabellen nedan presenteras den tematiska analysen av innehållet av reflektionerna i varje samspelstema. För vissa samspelsteman fanns en större variation i det innehåll som framkommit i reflektionstexterna än för andra samspelsteman. Därför varierar antalet kategorier som redovisas per samtalstema.

Tabell 6. Sammanställning av reflektioner

Samspelstema 1 <i>Visa positiva känslor</i>	Samspelstema 2 <i>Visa följsamhet</i>	Samspelstema 3 <i>Visa intresse</i>	Samspelstema 4 <i>Uppmuntra och bekräfta</i>
Att vara positiv Att ge positiv feedback	Att ta vara på varandras kompetenser	Betydelsen av kroppsspråk och mimik	Arbeta mer med självkänsla/självförtroende
Tänka på hur man bemöter varandra	Öva på att lyssna och ställa frågor till pedagoger och barn	Bekräfta känslor	Se barnet inte prestationen
Personligt ansvar	Samspela tillsammans		Bli bättre på att uppmuntra barn och kollegor
Ge tid till det vardagliga	Att verkligen se barnen		Utveckla strategier kring mötessituationer
Samspelstema 5 <i>Samla uppmärksamhet</i>	Samspelstema 6 <i>Ge mening åt upplevelser och känslor</i>	Samspelstema 7 <i>Utvidga och förklara</i>	Samspelstema 8 <i>Positiv gränssättning</i>
Samla och prata om våra upplevelser tillsammans	Beskriva mer än konstatera	Sätta ord på, benämna och bekräfta för att föra barnen vidare	Att reflektera över syftet med gränssättningen
Betydelsen av reflektion både enskilt och kollektivt	Vardagen behöver kännas meningsfull både för barnen och personalen	Ta tillvara varandras kompetenser och våga berätta vad man är bra på	Vägleda och ge positiva alternativ
	Arbetsglädje och att visa uppskattning	Att använda ett medvetet språk med barnen	

Sammanställningen av reflektionerna av varje samspelstema visar på en god förankring i det innehålls som varje tema i ICDP representerar. Sammanställningen visar också att pedagogerna inte enbart beskriver innehåll i ICDP utan även relaterar det till den egna verksamheten och dess utvecklingsområden som identifierat i samband med utbildningen.

Utöver sammanställningen av vad personalen tagit fasta på vid genomgången av respektive samspelstema fick pedagogerna skriva ner sina reflektioner i slutet av utbildningen. De frågor som de skriftligen besvarade var:

- Upplever du att det ger dig ett utbyte av att praktisera ICDP programmet i ditt arbete?
- Upplever du att det under implementeringen har skett en positiv förändring i din uppfattning av barnen i gruppen och om dig själv som pedagog?
- Upplever du att det under implementeringen skett en positiv förändring i samspelet och förhållandet till dina kollegor samt till barnen i gruppen?

Nedan följer en tematisk redovisning av svaren från 92 pedagoger till respektive fråga. Ett axplock av citat finns med för att illustrera pedagogernas egna formuleringar kring svaren.

Upplever du att det ger dig ett utbyte av att praktisera ICDP programmet i ditt arbete?

Samtliga som svarat på denna fråga uttrycker ett värde med ICDP i sitt arbete, och att det har lett till en trygghet i både den egna yrkesrollen men också privat. Programmet ses som användbart med tydlig relevans för arbetet som pedagog i förskolan, men många påpekar också den universalismen av programmet- det borde användas överallt. Den konkreta förändringen som beskrivs är ett förändrat förhållningssätt och framförallt förståelsen av förhållningssättets betydelse i mötet med andra människor, barn som vuxna.

Absolut. Det som borde vara ett självklart förhållningssätt för alla människor i alla sammanhang, blir förtydligat och "smittar av sig" mellan oss som använder oss av detta. Det blir ett mycket tryggare och trevligare klimat för oss alla.

De åtta samspelteman tydliggör ett gott samspel. Ger stöd och bidrar till att jag som pedagog reflekterar på mig själv och arbetslaget. Blir ett redskap som skapar utveckling i min yrkesroll.

Jag är mer fokuserad på det positiva, mer medveten om mitt eget beteende och känner mig tryggare i min roll. Jag har fått större förståelse för barnens beteende, behov och utveckling och att mitt bemötande påverkar andra.

Upplever du att det under implementeringen skett en positiv förändring i din uppfattning av barnen i gruppen och om dig som pedagog?

Genomgången av pedagogers svar på denna fråga visar att de allra flesta anger att de upplever att det skett en positiv förändring. Sammantaget verkar denna förändring handla om en större förståelse för barn, deras beteenden och uttryck och en vilja att försöka sätta sig i barnens perspektiv. Ytterligare en förändring som anges i anslutning till detta är att pedagogerna oftare undviker att säga nej/inte till barnen utan skriver att de blivit mer tillåtande där det är möjligt och mer vägledande genom att erbjuda positiva alternativ till barnen. Den största förändringen verkar vara kopplad till pedagogernas förhållningssätt och agerande, även om en del även påpekar att de ser förändringar i barngruppen.

Genom de nya tankar och verktyg jag fått under implementeringen har jag i en ännu större utsträckning stärkt min uppfattning om att verksamheten ska formas efter barnens behov. Istället för att barnen fogas in i verksamheten. Omdefiniera aktiviteten från brist till resurs. Tänker jag negativt om ett barn sätt att vara, är det dags för mig att förändra mitt tankesätt och tillvägagångssätt.

Jag fokuserar på barnen, jag lyssnar mer på dem. Jag tänker oftare positiva tankar om barnen. Jag är tydligare mot barnen och mer nyfiken. Hur tänker de? Vad behöver de? Vad vill de? Hur känner de sig? Min roll som pedagog är viktig, jag är en förebild.

Även betydelsen av att fånga och ta tillvara på de gyllene ögonblicken i vardagen är något som skrivs fram av många. Innebörden av detta är att fokusera på det positiva och att vara närvarande i sitt samspel med barnen. I relation till detta skriver även några om att "stanna kvar" i samspelet med barnet, istället för att skynda vidare och att detta verkar vara något som uppskattas av barnen. Ett flertal skriver också om anknytning och trygghet och att de blivit stärkta i sin övertygelse om att arbeta för att skapa en trygg grund för barnen och att närvaron i samspelet är ett viktigt led i detta.

Upplever du att det under implementeringen skett en positiv förändring i samspelet och förhållandet till dina kollegor samt till barnen i gruppen?

Av svaren framkommer att pedagogerna ser att implementeringen och den gemensamma reflektionen under implementeringen bidragit till att de nu i arbetslaget strävar mot samma mål högre utsträckning än tidigare. Ett flertal hänvisar till ICDP som ett gemensamt yrkesspråk som gjort att de också blivit lättare för pedagogerna att tala även om jobbiga saker i arbetslaget. Det

gör enligt pedagogerna att de pratar ut mycket fortare om det är något som de går och funderar på avseende varandras agerande. Utsagorna visar även att bekräfta och bejaka det som är positivt för att stötta varandra i arbetslaget ses som något som har stärkts efter implementeringen.

Att bejaka, bekräfta och berömma varandra stärker självkänsla hos oss alla. Det är schysst att möta mina kollegor och barnen med nyfikenhet (ifrågasätta positivt). Med konstruktiv kritik känns det värdefullt och arbetet leds framåt.

Vi i arbetslaget reflekterar mer. Det känns som vi är mer tydliga, medvetna och tydligare i vårt förhållningssätt vilket också avspeglar sig i barngruppen. Mycket positivt för både barn och pedagoger.

Jag tycker att mest positiv förändring skett i mitt förhållande till mina kollegor. Det var väldigt intressant och berikande att lyssna på dem. Jag är mycket glad att jag fick chans att se de utifrån ett helt annat perspektiv. Jag har även börjat ännu mer att tänka på vikten av ett bra samarbete och gemensamma reflektioner i arbetslag. Och vikten av att bekräfta varandra.

Ett flertal har angett att arbetslaget redan arbetade utifrån ICDP utan att veta om det. I och med detta beskriver de att förhållandet till kollegorna redan var positivt innan implementeringen och den snarare bekräftat deras sätt att arbeta. Citatet nedan visar på en annan aspekt implementeringsprocessen, närmare bestämt när pedagoger upplever att det finns ett glapp mellan de ambitioner som ICDP står för och var hen själv befinner sig just nu;

Jag känner mer krav. Före gjorde jag det mesta utan att tänka så mycket på om det var fel eller inte.

En del utsagor är också försiktigt framtidsdyftande och påpekar att det är nu det stora arbetet börjar och att det är upp till pedagogerna själva att besluta hur de tar tillvara på de nya kunskaperna och insikterna, och håller arbetet levande. Implementeringen har enligt flera gett dem driv att arbeta vidare.

Diskussion

Syftet med denna rapport har varit att beskriva hur implementeringen av ICDP inom förskoleverksamheter i Surahammars kommun har genomförts, samt beskriva hur förskolepersonalen uppfattar implementeringsprocessen och ICDPs användbarhet i relation till förskolas uppdrag. Avsikten är även att diskutera resultaten i relation till förskolans kvalitet.

Den samlade empirin och analyserna därav visar att pedagogerna själva upplever en ökad kvalitet framförallt utifrån ett förändrat förhållningssätt. I de reflektionstexter som pedagogerna själva skrivit, anger majoriteteten att utbildningen lett till förändringar i hur de bemöter både barn och kollegor och hur de förhåller sig till det egna yrket. Resultaten visar även att många ser ICDP som användbar eftersom det ”inte innebär så mycket nytt”, utan snarare ses som en bekräftelse och förstärkning av det förhållningssätt och arbetssätt som pedagogerna själva upplever sig ha. Användbarheten kan även härledas till att programmet inte kräver något speciellt material eller instrument, utan verktyget är pedagogerna själva.

Analyserna av intervjuerna och i de reflektionstexter som pedagogerna skrivit visar att ICDP ses som en förankring av pedagogernas arbete då det ger en vetenskaplig grund och ett gemensamt yrkesspråk att utgå ifrån i det dagliga arbetet. Det beskrivs som något som håller samman arbetslaget, och i relation till detta har många kommenterar formen- att arbetslagen har fått gå utbildningen tillsammans, som något positivt.

Genomgående i denna rapport har deltagarna refererats till som pedagoger, och inga analyser har haft i syfte att urskilja eller jämföra förskollärare och barnskötare. Trots detta, finns indikationer om att utbildningen bidragit till barnskötarnas respektive förskollärarnas kompetensutveckling på olika sätt. De som resonerade om ICDP i termer av en vetenskaplig grund och gemensamt yrkesspråk var i högre utsträckning förskollärare än barnskötare. Fler barnskötare än förskollärare talade däremot om ICDP som en bekräftelse på det arbete som de gör. Bland barnskötarna fanns även de som beskrev det som att de nu kände ökade krav på sig. Variationen av erfarenheter av utbildningen innebär att pedagogerna har kommit olika långt i processen av att förankra och integrera ICDP i det egna arbetet. Denna aspekt samt liknande farhågor var något som pedagogerna såg som den största utmaningen framåt. Många tog upp att det föreligger både ett individuellt och ett kollektivt ansvar i att driva processen framåt och att hålla ICDP-ågan levande. Ett flertal uttryckte önskemål om någon slags uppföljning, och

detta kan ses om en viktig aspekt då forskningen (Se till exempel: Solheim Skar, von Tetzchner, Clucas & Sherr, 2015; von Tetzchner, & Hundeide , 2014) om ICDP också påpekat vikten av uppföljningar för att bibehålla effekterna av ICDP.

Sammanfattningsvis har implementeringen av ICDP bidragit till förändringar i hur pedagogerna upplever sitt arbete och sin roll som pedagog. I vilken utsträckning detta har påverkat barnen på förskolan är omöjligt att säga, då studien inte har följt, eller samlat in empiri om barnen och deras vardag på förskolan. Det är dock troligt att pedagogernas stärkta känsla av kompetens och sammanhållning på olika sätt bidrar till mer kvalitativ förskolemiljö för barnen.

Referenser

- Ahrenfelt, B. (2001). *Förändring som tillstånd: att leda förändrings-och utvecklingsarbete i företag och organisationer*.
- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. Jossey-bass.
- Christie, H. J., & Doehlie, E. (2011). Enhancing quality interaction between caregivers and children at risk: The international child development programme (ICDP). *Today's Children are Tomorrow's Parents*, 3- 211.
- Dybdahl, R. (2001). Children and mothers in war: an outcome study of a psychosocial intervention program. *Child development*, 72(4), 1214-1230.
- Edenhammar, K. (2015). Berättelser. *Femton år med programmet Vägledande samspel/ICDP i Sverige*. Halmstad: Bulls Graphics.
- Guldbrandsson (2007). *Från nyhet till vardagsnytta. Om implementeringens mödosamma väg*. Statens folkhälsoinstitut 2007:20. Elanders.
- Hundeide, K., & Armstrong, N. (2011). ICDP approach to awareness-raising about children's rights and preventing violence, child abuse, and neglect. *Child abuse & neglect*, 35(12), 1053-1062.
- Hundeide, K. (2005). Socio-cultural tracks of development, opportunity situations and access skills. *Culture & Psychology*, 11(2), 241-261.
- Hundeide, K. (2005). *Vägledande samspel*. Finland: Rädda Barnen.
- Hundeide, K. (2009). *Vägledande Samspel i praktiken. Genomförande av ICDP-programmet*. ICDP. ICDP Sweden. <http://www.icdp.se>
- Isaeva, O., & Volkova, E, N. (2016). Early psycho-social intervention program WHO/ICDP as an effective optimization method for child-parental Relationships. *Social and Behavioral Sciences* 233,423 – 427
- Lindgren, A. (2014). *ICDP som verktyg i förskolans kvalitetsarbete - "man är så mycket mer med barnen nu"*. School of Education and Communication. Jönköping University.
- Masteruppsats 30 hp inom specialpedagogik

Niss, G., Hindgren, L., & Westin, M. (2007). *Vägledande samspel i förskolan*. International Child Development Programmes (ICDP).

Renblad, K., & Brodin, J. (2012). Kvalitén i förskolan påverkar barns välbefinnande. Några förskolechefers syn på den nya läroplanen och kvalitet i förskolan. *Socialmedicinsk tidskrift*, 89(4-5), 416-424.

Solheim Skar, A- M., von Tetzchner, S., Clucas, C & Sherr, L. (2015) The long-term effectiveness of the International Child Development Programme (ICDP) implemented as a community-wide parenting programme, *European Journal of Developmental Psychology*, 12:1, 54-68, DOI: 10.1080/17405629.2014.950219

von Tetzchner, S & Hundeide, K. (2014). Evaluation of the International Child Development Programme (ICDP) as a community-wide parenting programme, *European Journal of Developmental Psychology*, 11:1, 1-17, DOI: 10.1080/17405629.2013.793597

Sherr, L., Skar, A. M. S., Clucas, C., Tetzchner, S. V., & Hundeide, K. (2014). Evaluation of the International Child Development Programme (ICDP) as a community-wide parenting programme. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 1-17.

Suleymanov, F. A. (2016). Positive interaction in an inclusive education: manifestation of the international child development programme (ICDP). *Образование и наука*, (3 (132)).

Vetenskapsrådet. (2017). God Forskningssted.